

Az erdélyi magyarság iskola- ügyének tiz éve.

I.

A kisebbségi népeket a nemzeti államok kizárólagossága megfosztja attól a legtermészetesebb emberi jogtól, hogy nemzeti sajátosságaiknak közintézményekben adjanak kifejezést. Így minden közös erő, mely nemzeti együttélésből születik meg, a szűkebb értelemben vett közművelődés terére szorul s itt keres kielégülést.

Az iskola s minden, ami a közművelődéssel összefügg, a kisebbségi népek számára tehát nemzeti életük legelső és egyuttal utolsó biztositéka, – nemzet alatt itt nem politikai egységet értve, hanem azt a legmagasabb, legtermészetesebb és legszorosabb társadalmi közösséget, melyben az ember halad, fejlődik, természettől kapott egyéni és csoportos tulajdonságait érvényesíti és értékesíti.

II.

Ezek az elméleti megállapítások Romániát illetőleg állami jogszabályok lettek akkor, amikor az 1919. december 1-én meghozott gyulafehérvári határozatok III. 1. pontja kimondotta:

„Minden egyes nemzet, saját fiai által, saját nyelvén látja el a közoktatását”.

A nemzetközi jog részévé s egyben Románia alaptörvényévé lettek pedig akkor, amikor a román törvényhozás törvénybe iktatta az 1919. december 9-én aláírt kisebbségi egyezményt, melynek 9. cikke kimondja:

„Azoknak a román állampolgároknak, akik faji, vallási, vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ... joguk van saját

költségükön... iskolákat és más nevelő intézeteket létesíteni, igazgatni és azokra felügyelni, azzal a joggal, hogy azokban” saját nyelvüket szabadon használhatják...”

III.

Az imperiumváltozás teljesen kiépített állami és községi magyar iskolahálózatot talált Erdélyben. Ezzel párhuzamosan a magyar történelmi egyházak is szétágazó iskolai szervezettel rendelkeztek. Az állami iskolák tulnyomó nagy részét már a nagyszebeni román Kormányzótanács román tannyelvűekké tette. A történelmi magyar egyházakra nehezedett tehát az a feladat, hogy a magyarság iskolai igényeit részint meglévő iskoláival, részint újaknak felállításával kielégíteni igyekezzenek. Ez magyarázta azt, hogy az imperiumváltozás után az erdélyi magyarság iskolaügye szorosan összefonódott a történelmi egyházak életével. Amikor tehát az erdélyi magyarság iskolaügyéről szólnak, lényegében a magyar kisebbségi egyházak felekezeti oktatásügyét tárgyaljuk.

Római részről előszeretettel szokták azt hirdetni, hogy az erdélyi magyarságnak ma több iskolája van, mint amennyivel saját nemzeti államában rendelkezett. Ilyenkor azok a számok szerepelnek, melyek a felekezeti népiskolák szaporodását mutatják s természetesen azokból az időkből, amikor – rövid átmeneti időre – a felekezeti népiskoláztatás keretében tervezte az akkori kormányzat, a Kormányzó Tanács a kisebbségi oktatás ügyét megoldani. Nem szólva arról, hogy ezt a szaporulatot az elmúlt években erősen lemorzsolták, ez a beállítás elhallgatja azokat a veszteségeket, melyeket a magyarságnak következetesen ellenséges intézkedések eredményeképpen a közoktatás egyéb pontjain kellett elszenvednie.

Ezt a folyamatot hűen tükrözi vissza a tuloldali táblázat,¹⁾ mely egyfelől az erdélyi magyar tannyelvű oktatás 1918. évi állapotát, másfelől pedig ennek az oktatásnak 1928/29. tanévi helyzetét állítja szembe egymással.

¹⁾ Az *óvodák* 1918. évi adatait „*Erdély Statisztikája*” 8–9. old.; az 1928. évek közül az államiak számát az „*Anuarul Statistic 1927*” 364. old.; a felekezetiét az „*Egyesülési Évkönyv*” II. 1124. old.; és az egyes felek, főhatóságok hivatalos adataiból; a középiskolákra vonatkozókat az „*Egyesülési Évkönyv*” II. köt., 1018., 1047., 1097. és 1107–1127. old.; a főiskolákra vonatkozó adatokat a „*Magyar Kisebbség*” 1929. évi folyamából merítettük.

Az erdélyi magyar tannyelvű oktatás.

Sorszám	Az iskola neve	1918-tól kezdve működött	Az 1928–29. tanévben működött
1. Óvoda	állami	431	–
	felekezeti	18	18
	együtt	449	18
2. Elemi	állami	1529	360 (?)
	felekezeti	1047	808
	együtt	2576	1168
3. Polgári középisk. (Gimnázium)	állami	78	–
	felekezeti	55	28
	együtt	133	28
4. Liceum	állami	27	1 (csak tagozat)
	felekezeti	32	17
	együtt	59	18
5. Tanítóképző, ovónő-képző,	állami	14	–
	felekezeti	19	7
	együtt	33	7
6. Kereskedelmi iskola	állami	12	1 (csak tagozat)
	felekezeti	10	4
	együtt	22	5
7. Ipariskola	állami	10	–
	felekezeti	–	–
	együtt	10	–
8. Gazdasági iskolák	állami	10	–
	felekezeti	–	–
	együtt	10	–
9. Főiskola (egyetem, akadémiák, felső ipar és keresk.)	állami	2	–
	felekezeti	8	–
	együtt	10	–
	összesen	3302	1244

IV.

A magyar iskolák számának ezt a nagy csökkenését nem magyarázza egyedül az a körülmény, hogy a másnyelvű területeken megszűnt a magyar nyelvű közoktatás. Az államhatárolom minden igyekezete tiz esztendőn keresztül arra irányult, hogy a magyar iskoláztatást ott is megszüntesse, ahol annak

fenntartását a magyar lakosság arányszáma mindenképpen indokoltá teszi.

Az államhatalomnak e törekvéseit részleteiben világítja meg a magyar iskolaügy tíz éves eseménytörténete, melyet a tanévek sorrendjében alább ismertetünk.

Az 1918–19. tanévben az államhatalom átmenetileg a régi iskolai szervezetet tartja érvényben. A Kormányzótanács I. számú dekrétuma, amidőn az oktatásügy irányelveit megállapítja, kimondja, hogy a községi, felekezeti, alapítványi és magániskolák oktatási nyelvét az iskolafenntartó állapítja meg; az állami iskolák nyelvére úgy intézkedik, hogy az elemi iskolákban a község-, középiskolákban a megye-, főiskolákban pedig az ország rész többségét alkotó lakosság nyelvén történjék az oktatás. Az állami iskolák tanszemélyzetét pedig a Kormányzótanács 1919. február 16-án hűség eskü letételére hívja fel, azzal a következménnyel, hogy akik azt nem teszik le, állásukról önként lemondottaknak tekintetnek és Romániában semminemű állást nem nyerhetnek.

Az 1919–20. tanévben már jelentős változások következnek be. Kezdetét veszi az oktatás teljes nacionalizálása. Az I. számú dekrétum elveinek folytonos megsértésével csaknem mindenütt teljesen kiküszöbölik a magyar tannyelvet az állami iskolákból. A Kormányzótanács 1919. őszén rendelettel szabályozza az elemi iskolák újjászervezését és megteremteti a „nemzeti elemi iskolák és óvódák típusát”; ugyanakkor a felekezetek iskolafenntartási jogát már csak erős megszorításokkal ismeri el. Új felekezeti iskolák nyitását engedélyezi, azonban az oktatásügyet kizárólag az államnak tartja fenn azokban a községekben, melyeket román eredetűeknek minősít. A tanügyi kormányzat megkezdi a magyar tannyelvű állami elemi iskolák felállítását mindenütt, ahol a felekezeti oktatás ellensúlyozására szükségesnek tartja. Ezzel párhuzamosan kezdetét veszi a felekezeti iskolák zaklatása, üldözése és bezárása is.

Az 1920–21. tanévben a felekezeti iskolák megbénítása nyiltabban és fokozatosabban folytatódik. Az Averescu-kormány megtagadja az államsegély kifizetését. Az állami iskolák benépesítése érdekében valóságos háboru indul meg a felekezeti iskolák ellen. A növendékeket és szülőket minden eszközzel elvonni igyekeznek a felekezeti iskolától. A kormányzat visszaveszi a felekezeteknek ideiglenesen átengedett épületeket is. A tanári kar 1921. elején a hűség esküt leteszi. A felekezetek megalkotják az egységes típusú középiskolát. Megkezdi működését a református tanárképző – a Ref. Theológiai fakultás tagozataként, – 6 tudományszakkal, 37 előadóval, és 198 hallgatóval.

Az 1921–22. tanévvel kezdődik az „Anghelescu kor-

szak”, melyből a felekezeti iskolák ügyei iránt minden megértés hiányzik. Azon a címen, hogy a tanárképzés az államnak van fenntartva, 2 félévi működés után felosztatja a ref. tanárképző intézményt. 1922. május havában – néhány héttel a vizsgák előtt – jelenik meg az a rendelet, melynek értelmében az érettségi vizsgák tárgya lesz már e tanév végén a román nyelv és irodalom.²⁾ Közvetlenül az évvizsgák előtt a kormányzat több felekezeti középiskola nyilvánossági jogát megvonja. Elkobozza a felekezeti tanerők vasuti féljegykedvezményét.³⁾ Akadályt gördít a szülők szabad iskolaválasztási joga ellen azzal a tilalommal, hogy a felekezeti iskolák tanulók létszámát más felekezetekhez tartozó gyermekekkel nem egészíthetik ki.⁴⁾ Ugyanezt a tilalmat állítja az iskolák tanszemélyzetét illetően is.

Az 1922–23. tanévben ugyancsak közvetlenül a tanév bevégezése előtt rendeli el a kormányzat a IV. osztályos középiskolai tanulók abszolváló vizsgáját kiküldött állami megbízott előtt és nem engedi meg, hogy ennek tárgyai között a magyar nyelv szerepelhessen. Ugyancsak közvetlenül a tanév vége előtt tiltja el a magántanulást azokban a felekezeti iskolákban is, amelyek nyilvánossági joggal rendelkeznek. Az összes középiskolai rendes leánytanulókat magántanulókká minősíti és magánvizsga letételére kényszeríti. Betiltja a magyarországi tankönyvek behozatalát.

Az 1923–24. tanév a felekezeti oktatás ügyét a legnagyobb megpróbáltatás elé állítja. Megjelenik Anghelescu miniszter 100.088. és 100.090. számú rendelete. Mindkét rendelet az anyanyelven való tanítás törvényes jogát teszi kérdésessé, egyúttal pedig az egyházakat megfosztani igyekszik az iskola-fenntartás lehetőségétől. Mindkét rendelet szeptember 1-én lép hatályba, jóllehet sokkal később kelt (1923. szeptember 23.) és az egyházi hatóságokhoz még későbbben érkezett.

A felekezeti elemi iskolai oktatást szabályozó első rendelet a VI. elemi osztály után azokból a tárgyakból, melyeket románul adnak elő, kizárólag román nyelvű abszolváló vizsgát ír elő; már e tanévben kizárja az I. és II. osztályokba más vallású és anyanyelvű tanulók felvételét (mindössze ott téve kivételt, ahol nincs állami elemi iskola), a felsőbb osztályokra nézve pedig csak akkor tesz kivételt, ha a kérdéses városban az illető felekezetnek nincs saját iskolája. Különleges rendelkezései közül megemlítendő az, amely előírja, hogy az elemi iskolák I.–II. osztályában napi 1 órában románul

²⁾ Közoktatásügyi államtitkárság 1922. május 4-iki 11274–1922. számú rendelete, továbbá 3888–1922. és 5201–1922. számú rendeletei.

³⁾ Közoktatásügyi államtitkárság 12807–1922. számú rendelete.

⁴⁾ 63875–1921. számú közoktatásügyi miniszteri rendelet.

adandó elő a román nyelv, a III.–IV. osztályban a román nyelven kívül Románia földrajza és történelme. Az összes szerzetesi iskolák a felekezeti iskolák kategóriájába lépnek s bennök a román nyelv, földrajz, történelem a fentiek szerint adandó elő. Előírja a felekezeti iskolák működéséhez előfeltételként a miniszteri autorizációt. Elrendeli, hogy 1924. aug. 15-ike és szept. 1-je között a felekezeti iskolák összes tanerői a román nyelv, történelem és földrajzból, valamint alkotmánytanból román nyelvű vizsgát kötelesek tenni, csak ennek alapján adhatják elő tovább is e tárgyakat a további tanévekben. Csak az állam nyelvét ismerő tanerő adhat elő román nyelvet, történelmet és földrajzot. Csak jóváhagyott tankönyvek használhatók.

A középiskolai felekezeti oktatást szabályozó rendelet ugyancsak eltiltja a más vallású tanulók felvételét; elrendeli a román történelem, földrajz, alkotmánytan román nyelven való tanítását; eltiltja a magántanulók felvételét⁵⁾ és a koedukációt, ami nyilván a felekezeti középiskolák anyagi feltételeinek gyengítését célozza. Az iskolák hivatalos nyelvén a románt teszi stb. Szóval a felekezeti középiskolákat ugyyszólván megfosztja minden jogától és teljesen az állami közegek igazgatása alá helyezi.

Ebben az iskolai évben már a felekezeti iskolák bármilyen jellegűek és fokozatuak is, nem alkalmazhatnak tanárt, tanítót a közoktatásügyi miniszter előzetes engedélye nélkül.⁶⁾

Seregestől vonják meg a felekezeti iskolák nyilvánossági jogát. Így a ref. zilahi ősi kollégiumét 1923. aug. 15-től,⁷⁾ a kolozsvári ref. leánygimnáziumét,⁸⁾ a szászvárosi ref. Kuunkollégium⁹⁾ és ref. felsőkereskedelmi iskola¹⁰⁾ nyilvánossági jogát; bezárja a tordai ref. polgári leányiskolát 1923.

⁵⁾ Az 53780–1923. számú közoktatásügyi miniszteri rendelet a felekezeti iskolákat már az 1922–23. iskolai évben tiltotta el ez év végén a magánvizsgálatok megtartásától, amivel az iskolák elnéptelenedését célozza.

⁶⁾ 78129–1922. számú közoktatásügyi miniszteri rendelet.

⁷⁾ 63986–1923. számú közoktatásügyi miniszteri rendelet.

⁸⁾ A közoktatásügyi miniszter 17203–1922. szám alatt azzal az indoklással, hogy nincs külön épülete s mert csak 1918. után nyílt meg.

⁹⁾ A közoktatásügyi miniszter 84020–1923. szám alatt azzal az indoklással, hogy a román nyelvtanárok nem bírják a nyelvet, koedukáció van, továbbá Magyarországon nyomott könyvek használtak, a növendékek javarésze nem a megye területéről való.

A rendeletnek egyébként nyilvánvaló célja az volt, hogy a Kuunkollégium egész épületének az állami liceum céljaira való elvételét készítse elő s hogy a vidéki, szétszórta élő magyarságot iskola nélkül hagyja.

¹⁰⁾ 1899–1922. számú közoktatásügyi vezérigazgatósági rendelettel, majd 1923. után még magániskolaként sem hagyja működni a 4756–1923. számú rendelet.

szept. 1-ével¹¹⁾ stb., stb.

Az eddig érvényben tartott érettségi vizsgák helyébe az ókirálási rendszer szerint abszolváló vizsgákat hoznak be, melyeknek szóbeli részét minden tárgyból, tehát még a természettudományokból is román nyelven kell letenni.

Az 1924–25. tanévben életbe lép az állami elemi iskolai törvény, melyet 1924. július 26-án hirdettek ki. Ez a törvény nyílt és állandó támadás a felekezeti oktatásügy ellen. Különösen nyilvánvaló ez a törekvés azokban az intézkedéseiben, amelyek az óvódákra,¹²⁾ az elemi iskolai beiratkozásokra,¹³⁾ az állami iskolák felállítására és fenntartására¹⁴⁾ vonatkoznak.

Külön figyelmet kell szentelnünk azoknak az intézkedéseknek, melyek az állami elemi iskolai törvénynek Erdélyre vonatkozó különleges rendelkezései. Ez az u. n. *kulturzóna*, mely Erdély 10 vármegyéjére terjed ki.¹⁵⁾ Az itt működő, nem ezekből a megyékből származó tanítóknak a törvény jelentős anyagi előnyöket biztosít (50 százalékos fizetési pótlék stb.), hogy az ókirálásból minél több tanítót vonzzon, akik amellettt át sem helyezhetők, legfeljebb csak ugyanazon megyebeli iskolákhoz.

Nem hagyhatjuk megemlítés nélkül az elemi iskolai törvénynek u. n. *névelmezési* rendelkezését sem, mely szerint azok a román származású polgárok, kik anyanyelvüket elvesztették, kötelesek gyermekeiket kizárólag a román tannyelvű nyilvános, vagy magániskolákban taníttatni. (Tv. 8. §.)

Az 1925–26. tanévben az iskolaügyi rendelkezések foly-

¹¹⁾ 63980–1923. számú közoktatásügyi miniszteri rendelet, mert az inspektor egy látogatása alkalmával egyik tanulónál 1922-ben Budapesten nyomott tankönyvet talált, melyben a régi Magyarország térképe volt. (Meggjegyezzük, hogy a könyv a tanuló hibájából és a tanár tudtán kívül került be.)

¹²⁾ melyeket „Kisgyermekes iskolája” néven létesít. Az állami óvódákban a foglalkoztatás nyelve román. Az 5–7 éves gyermekekre nézve a törvény kötelezően előírja az óvoda látogatását. A szinmagyar vidékek óvódáiban magyarul egyáltalán nem beszélő óvónők vannak alkalmazva.

¹³⁾ A törvény 19. szakasza és a végrehajtási utasítás 27. szakasza előírja, hogy azok a szülők, akik gyermekeiket az állam által elismert magán (felekezeti) iskolákba akarják beírattatni, írásbeli nyilatkozatot kötelesek beadni szeptember 1–10. között annál az állami iskolánál, amelyhez tartoznak. A zaklatásoknak valóságos melegágyává lett ez az intézmény. Sok helyen az előirt határidőben nem fogadják el a kérvényeket, vagy azt kívánják a szülőtől, hogy tanúkkal jelenjenek meg s ha a szülők a határidőből kiesnek, gyermeküket az állami iskolába kötelesek beírattatni.

¹⁴⁾ A törvény 162. és a V. U. 317. szakaszai szerint az állami elemi oktatás fenntartása – a tanítói fizetést kivéve – a községeket terheli. Az iskolahelyiség és az igazgatói lak felépítése, bebutorozása és fenntartása, fűtése és világítása, mind a község terhét képezi.

¹⁵⁾ Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros, Udvarhely, Csik, Háromszék, Maros-Torda, Tordaaranyos és Hunyad. (Tv. 159. § – V. U. 314. §.)

tonosan ellentmondó intézkedései miatt csaknem lehetelenné válik a felekezeti iskolák működése. Magyar felekezeti iskolák önképző-, gyorsiró- és torna-köreik működését a közoktatásügyi kormányzat teljesíthetetlen feltételei miatt felfüggeszteni kénytelenek. Ennek az iskolai évnek a végén rendszeresítik a baccalaureatust, melyet az 1925. március 7-iki törvény szabályoz. A baccalaureatusi bizottságok magyarul nem tudó tanárokból állanak, kik csak tolmács útján tudnak kérdezni azokból a tantárgyakból is, melyekből a növendékeknek joguk van magyar nyelven vizsgázni. Ezeknek az intézkedéseknek tudható be az, hogy az első évben a római katolikus, református és unitárius liceumok 401 jelöltje közül 300 elbukik.

1925. december 22-én kihirdetik a magánoktatási törvényt¹⁶⁾, mely ősi felekezeti iskoláinkat magániskolákká degradálja és nyilvánossági jogukat újabb bizonyítékok alapján ismételt vizsgálat tárgyává teszi. Ez a törvény mindent elvett, csak egyet hagyott meg: „az iskola kiadásairól való gondoskodást – írja a róm. kath. Státus 1926. évi tanügyi jelentése – ezt is talán abban a reményben, hogy ugysem bírjuk sokáig.”

Az 1926–27. tanévben a magánoktatási törvény már életbe is lép. Kezdetét vette az iskolák működésének és nyilvánossági jogának elismertési eljárása. A közoktatásügyi kormányzat ugyanolyan igazolási eljárást kíván meg, mintha teljesen új iskola felállításáról lenne szó. Az 1926. március 10-én megjelent végrehajtási utasítás a törvélynél magánál is kedvezőtlenebb.

Elemi iskoláinkban román nyelven kell tanítani a III. osztálytól kezdve a földrajzot és történelmet, de a román

¹⁶⁾ Iskolafenntartó egyházaink minden elképzelhető megkíséreltek a magánoktatási törvény iskolaromboló részeinek mérséklésére. Kérelmeztek, deputációztak. Amikor mindez hiábavalónak bizonyult, elhatározták, hogy oltalomért a Nemzetek Szövetségéhez fordulnak. 1925. május 6-án előzetes beadványban kérték a Nemzetek Szövetségétől jogaik oltalmát, majd pót-émlékiratukat (Mémoire supplémentaire) 1925. szeptember 15-én nyújtották be, melyre a román kormány 1925. december 1-ei keletű emlékiratban válaszolt. Közben Bukarestben 1925. november 6. és következő napjain a közoktatásügyi miniszterrel tanácskozások és tárgyalások folytak. Ezek eredményét 19 pontból álló jegyzőkönyv tartalmazza, melyet az egyházak képviselői csak feltételesen fogadtak el. Az egész megegyezést a román kormány Genf részére inscenálta a végrehajtás komoly akarása nélkül, amit az is igazol, hogy a megállapodás ellenére sem a magánokt. tv., sem annak V. U.-a nem foglalja magában annak pontjait. A magyar egyházak kiküldöttei a N. Sz.-hez intézett 1926. március 12-én kelt iratban kifejtették a 19 pontból álló jegyzőkönyv beterjesztése kapcsán, hogy részletes észrevételeiket még az ügy lezárása előtt megteszik. Erre azonban már nem került sor, mert az ügy előkészítésével megbízott u. n. hármas bizottság az; erdélyi magyar kisebbségi egyházak panaszát nem találta indokoltnak.

nyelv tanítása is ugyanebben az osztályban kezdődik első ízben.

A kinevezett új tanárok autorizációjukat nem kapják meg, mire a felettes hatóság eltiltja őket a tanítástól. A tanítókat a katonai szolgálat alól nem mentik fel s tanév közben hívják be őket fegyvergyakorlatra.

Az évvégi értesítők előzetes kéziratot cenzura alá kerülnek; bekérik a vizsgai jutalomkönyvek jegyzékét; elrendelik az iskolai ünnepélyek programjának előzetes jóváhagyását, sőt az elmondandó beszédek is előzetesen kell bemutatni, azokat román nyelven kell tartani, az összes műsorszámok legalább fele román kell, hogy legyen. Az inspektorok, vizsgai ellenőrző közegek százai járnak, egy-egy iskolában 4–5 is összetalálkozik. A magánoktatási törvény 35. és V. U. 47. §§-ai alapján középiskoláinkban is megkezdődik a névelemzés.

A névelemzés terén további lépést jelent a közoktatásügyi miniszter 98.405–1926. számú rendelete, mely megtiltja a zsidó és magyar gyermekek átlépését saját tanyelvű kisebbségi iskolába, amennyiben román, vagy zsidó tanyelvű iskolába voltak beiratkozva. Ez a rendelet az anyanyelv és nemzetiség megállapítását az iskolai hatóságokra bizza.

Az 1927–28. tanévben a tanerők működési engedélye még mindig nem nyer elintézését. A 70.423–1926. számú miniszteri intézkedés elrendeli, hogy a kisebbségi iskolákban a hét 3 napján, még a tízperces szünetek alatt is csak románul szabad a tanulóknak beszélni.

Megjelenik az a rendelet, mely eltiltja a más nemzeti-ségű tanulók felvételét a kisebbségi iskolákba. Tősgyökeres magyar nevű tanulók esnek áldozatául a névelemzésnek, mely valósággal megtizedeli a magyar felekezeti iskolák növendékeit. A zsilvölgyi róm. kath. elemi iskolából a tanév folyamán 224 magyar anyanyelvű tanulót tiltottak ki nevük idegen hangzása miatt.

Az 1928–29. tanévben a módosított baccalaureatusi törvény van már életben. Jogfosztást jelent a módosítás, mert állandó tárgyai közé a természettudományokat is besorozza s ezekből is *románul* köteles a magyar tanuló felelni, bárha a tárgyat tanév közben magyarul tanulta.

Sulyosítja a helyzetet az új középiskolai törvény (1928. május 15-iki) életbelépése. Az új középiskolai törvény az eddigi nyolc osztály helyébe a hét osztályos egységes középiskolát állította be, három osztályos alsó és négy osztályos felső tagozattal. Az új reformtörvény a középiskolákat a kisebbségi tanuló számára elsősorban nyelvtanfolyammá teszi, mert a hét osztály heti 182 órájában (amelyek között a heti

13 vallástani és a heti 21 anyanyelvi óra nem szerepel), a román tannyelvű nemzeti tárgyakra és a nyelvekre heti 77 óra esik. A középiskolai kisebbségi tanulónak anyanyelvén kívül az I. osztálytól kezdve 2, a III. osztálytól kezdve 3, a IV. osztálytól kezdve 4, a VI. osztálytól kezdve pedig 5 idegen nyelvvvel kell megküzdenie s emellett még négy tantárgyat románul kell tanulnia.

Több felekezeti középiskola nyilvánossági jogát elismerte ugyan a Consiliul Permanent, de a magyar elemi iskoláink még mindig bizonytalanságban vannak. Autorizációs kéréseink elintézése csak kilátásba van helyezve. A tanítók közül is alig néhány kapott működési engedélyt. A beiratkozások nehézségei fennállanak; a névelemzés most is folyik, főleg a magyar többségű megyékben. A vegyes házasságból származó gyermekeket román nemzetiségűnek minősítik, ha akár az anya, akár az atya gör. kel., vagy gör. kath. Olyan gyermekeket tiltanak ki iskoláinkból, kiknek szülői 100–150 évre visszamenőleg is igazolják magyar eredetüket. A Maniu-kormány csak annak kimondásáig ment el, hogy a gyermek nemzetiségét az apja után kell megállapítani. Az újabban beadott fellebbezések egész tömege bizonyítja, hogy a gyakorlatban minden a régiben maradt ezen a téren is. Igen gyakori eset, hogy még évközben is átparancsolják a tanulókat miniszteri határozat ellenére az állami iskolába. Az iskolabezárások ebben a tanévben is folynak.

A tanév elején a tanítókat tömegesen kezdik eltiltani a tanítástól a román nyelv nem tudása címén, jöllehet a törvény 1930. december 22-ig enged haladékot.

Alapjaiktól és vagyonuktól megfosztott iskoláink a román és francia óraadó állami tanerőknek horribilis összegeket fizetnek ki. Egyedül az erdélyi ref. egyházkerület az 1927–28. tanévben 2 millió 300 ezer lejt fizetett ki ezen a címen.

Felekezeti elemi és középiskoláink ebben a tanévben szellemi és anyagi tekintetben egyaránt a teljes válság állapotába jutnak az államsegély elmaradása folytán.

V.

Románia a kisebbségi egyezmény 10. szakaszában arra kötelezte magát, hogy: „azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban laknak faji, vallási vagy nyelvi kisebbséghez tartozó román állampolgárok, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt biztosít mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, melyek a közva-

gyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékony célra fordíthatnak.”¹⁷⁾

Az elmúlt 11 év alatt az új román állam kormányzata ezt a nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségét nem teljesítette. Államsegélyt mindössze két ízben juttatott a kisebbségi iskoláknak, a kifizetett összegek azonban egyik esetben sem közelítették meg még csak távolról sem azt a „méltányos részt”, mely a kisebbségi szerződés megalkotójának szeme előtt lebegett.

1. Első ízben államsegélyt 1921-ben az Averescu-kormány utalt ki. Ennek összege 3 millió 500 ezer lej volt, mely a magyar felekezeti középiskolák között került felosztásra.¹⁸⁾

2. Nyolc évi szünet után, melyet az érdekelt magyar iskolafenntartó felekezetek s a magyar politikai szervezet folytonos kérései és sürgetései töltek ki, iskolai államsegély kiutalására csak 1929-ben, a Maniu-kormány alatt került ismét sor.

Az államsegélynek összegét ez alkalommal az egész romániai kisebbségi oktatás számára 25 millió lejben állapították meg, mely négy részletben került kifizetésre.

Ebből az összegből az 1929. évre az egész magyar felekezeti oktatásnak 10 millió 500 ezer lej államsegély jutott.¹⁹⁾

Az első ízben kifizetésre került államsegély úgy jelentéktelensége, mint részlegessége miatt számítás alapját nem képezheti.

Az 1929-ben kifizetésre került 10 millió 500 ezer lej államsegély méltányosságát és arányosságát illetően mértéket kínál N. Costachescu közoktatásügyi miniszternek számítása, melyet az 1930. évi tanügyi költségvetés indokolásában eszközöl.

¹⁷⁾ A régi Magyarország nemzetközi kötelezettség nélkül évi rendes államsegélyben részesítette a román tannyelvű felekezeti oktatást. Dr. O. Ghibu „Viața și organizația bisericească școlară în Transilvania” című könyvében maga tesz tanúságot arról, hogy a magyar állam 1913-ban a román tannyelvű felekezeti elemi iskolák 3353 tanítójának 2 millió korona rendes segélyt folyósított, ami kb. 100 millió lejnek felel meg.

Vagyis akkor egy román tanerő 596 aranykorona (kb. 30.000 lej) rendes évi államsegélyt kapott, míg ma az 1929. iskolai államsegélyből 1 tanerőre nem egészen 6000 lej jutott. Ezen a számítási alapon is tehát az államsegélynek legalább ötször nagyobbannak kellene lennie.

¹⁸⁾ Ebből az összegből a róm. kath. középiskoláknak 1,500.000 lej jutott. Dr. Balázs András: Adatok c. mű 19. old.

¹⁹⁾ Ugyanakkor a kulturzónabeli iskolák román tanárainak és tanítóinak 13,600.000 lej külön jutalom szerepelt az 1928. évi állami költségvetésben. Ugyanazon költségvetés pedig 36,047.316 lej összeggel gondoskodott a Görögországban, Albániában és Bulgáriában működő román iskolák dologi és személyi kiadásairól.

E számítás szerint az államnak

az állami elemi iskolákban	1 tanuló átlag évi	1703 lejbe
az állami középiskolákban	1 tanuló átlag évi	6646 lejbe
az állami tanítóképzőkben	1 tanuló átlag évi	24523 lejbe

kerül, tehát átlag egy tanuló 10.957 lej költséget okoz az államnak.

Ha ugyanezt a számítást egyfelől a magyar felekezeti iskoláknak juttatott 10 millió 500 ezer lej államsegélyre, másfelől pedig ezeknek az iskoláknak tanulóira alkalmazzuk, kik az 1927–28. tanévben a különböző foku magyar felekezeti iskolákban összesen 80.405 főre rugtak, úgy meg kell állapítanunk, hogy ebből az államsegélyből a magyar felekezeti iskolák egy-egy tanulója átlag *131 lej* állami támogatás jutott.

Viszont, ha más oldalról azt akarjuk kimutatni, hogy a magyar felekezeti oktatás mennyivel tehermentesíti az államot, ugyancsak Costachescu miniszter fenti kulcsa segítségével a következő képet kapjuk:

A római katolikus, református, unitárius és magyar lutheránus egyházak által fenntartott iskolák 80.405 növendéke után, ha ezek állami iskolába járnának, az állam kiadása évi 206 millió lej lenne. Tehát évi 206 millió lejjel tehermentesítik az állami költségvetést az iskolafenntartó magyar egyházak s ebből önként folyik, hogy ez az összeg mutatja azt a méltányos részt, mely a kisebbségi egyezmény értelmében az iskolafenntartó felekezeteket az állami költségvetésből megilletné. Arra vonatkozólag, hogy az önkormányzati testületek közművelődési támogatásainak felosztásánál mennyire rövidül meg a magyar lakosság, adatgyűjtésünk most van folyamatban. Minden jel azonban arra vall, hogy ez a kép nem lesz vigasztalóbb.